

کاربرد متدولوژی سطح پاسخ برای تعیین عوامل مؤثر بر میزان پوسته‌ی اسلب در کوره‌های پیش‌گرم

مقصود امیری (دانشیار)

دانشکده‌ی مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی

حامد مهدی‌نیا* (دانشجوی کارشناسی ارشد)

مهدی عزیزمحمدی (دانشجوی کارشناسی ارشد)

دانشکده‌ی مهندسی صنایع، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین

مهندسی صنایع و مدیریت شریف، آزمون ۱۳۹۳ (۱۳۹۳)
دوری ۱ - ۳۰، شماره ۲، ص. ۱۳۹-۱۴۳، (پادداشت نمی)

طراحی آزمایش‌ها یکی از ابزارهای قوی در اصلاح و بهبود عملکرد فرایندهای تولید است که با تعیین یک آزمایش، و انتخاب عوامل فرایند آغاز می‌شود. یکی از روش‌های کاربردی برای مدل‌سازی و حل این مسئله «متدولوژی سطح پاسخ» است. در این نوشتار با استفاده از طراحی آزمایش‌ها تأثیر سه عامل «ورودی قابل کنترل کربن معادل»، «زمان ماندگاری» و «اکسیژن» بر میزان تشکیل پوسته در کوره‌های پیش‌گرم مورد بررسی قرار گرفته است. پس از انجام آزمایش‌ها و شناخت عوامل مؤثر، و نیز با توجه به کاربرد روش شناسایی سطح پاسخ، رابطه‌ی بین متغیرهای مربوط به عوامل مؤثر ورودی و متغیر سطح پاسخ با استفاده از مدل رگرسیون غیرخطی تعیین می‌شود. در نهایت مقدار بهینه‌ی هر یک از متغیرهای مدل غیرخطی به دست آمده به وسیله‌ی روش برنامه‌ریزی خطی به دست می‌آید.

واژگان کلیدی: روش شناسایی سطح پاسخ، طراحی آزمایش‌ها، پوسته، روش برنامه‌ریزی خطی.

۱. مقدمه

در سال ۲۰۱۱، محققین در مطالعات خود سه عامل دما، غلظت سیانید سدیم، و آمپر را برای پوشش آبرکاری گالوانیزه‌ی سرد به کار گرفتند.^[۱] از سوی دیگر در سال ۱۹۹۸، به منظور تعیین استحکام پیچشی حد کشسانی و استحکام نهایی در فرایند جوشکاری نقطه‌ی مطالعه‌ی دیگر انجام شد که در آن عوامل: تکنیک اتصال، ضخامت ورق، استحکام فولاد، مساحت مقطع جوشکاری، نوع طراحی قطعه‌ی جوش‌کاری و جوش‌کاری نهایی مورد بررسی قرار گرفت. بررسی تأثیر این عوامل بر خواص پیچشی مقاطع مختلف جوشکاری نشان داد که تکنیک جوشکاری، مساحت مقطع و ضخامت مقطع جوشکاری مهم‌ترین عوامل مؤثر بر استحکام پیچشی مقاطع جوشکاری شده هستند. افزون بر این، استحکام فولاد به عنوان مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر حد کشسانی و استحکام نهایی است.^[۵]

محققین از رویکرد طرح مرکب مرکزی برای تعیین و بهینه‌سازی عوامل فرایند جوش قوسی (FCAW)^۲ ورق ST۳۷ شامل جریان، ولتاژ، زاویه و فاصله‌ی نوک الکتروود استفاده کردند. نتایج حاصله نشان می‌دهد که شرایط بهینه عبارت است از جریان ۳۰۰ آمپر، ولتاژ ۳۰ ولت و فاصله‌ی ۴۵ میلی‌متری نوک الکتروود با زاویه‌ی ۶۰ درجه.^[۶] دیگر محققین نیز در مطالعات خود روشی برای بهینه‌سازی مسائل چندپاسخه با استفاده از تابع تصمیم‌گیری در چارچوب متدولوژی سطح پاسخ ارائه کرده‌اند.^[۷]

به‌طور معمول محصولات اصلی احتراق در کوره‌های پیش‌گرم از پتاسیل بالای اکسیدکنندگی برخوردارند و به‌همراه دمای بالای محیط کوره موجب واکنش‌های

طراحی آزمایش‌ها یکی از ابزارهای قوی در اصلاح و بهبود عملکرد فرایندهای تولید است که با تعیین یک آزمایش و انتخاب عوامل فرایند آغاز می‌شود. متدولوژی سطح پاسخ (RSM)^۲ روشی آماری است که با استفاده از آن می‌توان به‌طور هم‌زمان پاسخ‌های چندین عامل را با تعدادی آزمایش محدود شده امتحان کرد.^[۱] هدف از این کار یافتن شرایط عملیاتی یا سطوح عاملی است تا متغیر پاسخ را در حد مطلوب خود تنظیم کند. در واقع به جای انجام روش‌های سعی و خطا در صنعت که هزینه‌های سنگینی را متوجه آن می‌کند، از روش شناسایی سطح پاسخ برای رهایی از این هزینه‌ها و رسیدن به جواب مطلوب و مطمئن استفاده می‌شود. وجود مقاله‌های متعدد نشان می‌دهد که در زمینه‌های بسیاری از این روش شناسایی استفاده شده است. اما در زمینه پوسته‌های فولادی کم‌تر نشانی از این تحقیقات یافت می‌شود.

در سال ۲۰۰۶ برای کمینه‌سازی یا بیشینه‌سازی حجم بار سوراخ‌کاری در طول فرایند خم‌کاری ورق‌های آهنی از مدل‌های شناسایی سطح پاسخ بر پایه‌ی طراحی آزمایش‌ها استفاده شد.^[۲] سپس در سال ۲۰۰۸، در نوشتاری دیگر روشی برای بهینه‌سازی مسائل آماری چندپاسخه با استفاده از برنامه‌ریزی آرمانی ارائه شد. در آن نوشتار از متدولوژی سطح پاسخ برای مدل‌کردن متغیرهای پاسخ استفاده شد.^[۳]

* نویسنده مسئول

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱۱/۱۷، اصلاحیه ۱۳۹۲/۵/۲۰، پذیرش: ۱۳۹۲/۶/۱۶

جدول ۱. مقادیر حدی هر یک از عوامل.

ردیف	شرح عوامل تأثیرگذار	سطح بالای عامل (+)	سطح پایینی عامل (-)
۱	کربن معادل (%)	۰٫۲۲۵	۰٫۱۷۳
۲	زمان (دقیقه)	۹	۵
۳	نسبت اکسیژن به گاز	۱۱٫۱	۱۰٫۱

۴. انتخاب متغیر پاسخ

با توجه به توضیحات ارائه شده و خصوصیات متغیر پاسخ، وزن پسته به عنوان متغیر پاسخ در نظر گرفته شده است.

۲. شرح مختصر فرایند تولید

اسلب های فولادی را پس از توزین روی ریل های پشت کوره ی پیش گرم قرار می دهند. پس از آن اسلب ها با فشار وارده توسط بازوهای هیدرولیک به درون کوره هدایت می شوند، و شروع به گرفتن حرارت می کنند. کوره های پیش گرم دارای سه ناحیه ی حرارتی اند: ۱. ناحیه ی دارای دمای ۷۰۰ درجه سانتی گراد که حرارت اولیه را در اسلب ایجاد می کند؛ ۲. ناحیه ی دارای دمای تقریبی ۱۱۵۰ درجه سانتی گراد که اسلب را به دمای نهایی خود برای تولید می رساند؛ ۳. ناحیه ی یکسان ساز دمای اسلب.

۵. انتخاب طرح آزمایش

در متدولوژی سطح پاسخ، غالباً از چندجمله یی ها و توابع خطی برای برازش مدل استفاده می شود. اگر پاسخ به خوبی توسط یک تابع خطی از متغیرهای مستقل مدل شده باشد آنگاه تابع تقریب ساز مدل، از مرتبه ی اول است. اگر در سیستم خمیدگی وجود داشته باشد، آنگاه باید از چندجمله یی های درجه بالاتر مانند مدل مرتبه دوم استفاده کرد که شکل کلی آن چنین است:^[۹]

$$\hat{Y}_K = \beta_0 + \sum_{i=1}^3 \beta_i X_i + \sum_{i=1}^3 \beta_{ii} X_i^2 + \sum_{i=1}^3 \sum_{j=1, j \neq i}^3 \beta_{ij} X_i X_j$$

که در آن β_{ij} نشانگر اثرهای مرتبه ی دوم محض کوادراتیک، $\hat{Y}_K$ متغیر پاسخ به ازای $K = 1, 2, 3, 4$ ، $\beta_0, \beta_i, \beta_{ii}, \beta_{ij}$ ضرایب، و X_i به ازای $i = 1, 2, 3, 4$ است.

۶. انجام آزمایش

طرح عاملی ۲^۳ با هشت نقطه ی عاملی، ۵ نقطه ی مرکزی و ۶ نقطه ی محوری اجرا شده است (جدول ۲). اطلاعات موجود در این جدول، کل مشاهدات در نظر گرفته شده در هر ترکیب عاملی را نشان می دهد. نمادهای مثبت و منفی نشانگر سطوح بالا و پایین هر عامل، و مقادیر صفر نشانگر حد وسط سطوح بالا و پایین است.

۷. بررسی واریانس خطاها

یکی از فرضیات مدل رگرسیون خطی کلاسیک این است که خطاهای مدل دارای واریانس همسان هستند. در شکل ۱ این موضوع با استفاده از نرم افزار MINITAB ۱۶ نشان داده شده است.

۸. بررسی مستقل بودن

با استفاده از نرم افزار MINITAB ۱۶ ضریب همبستگی متغیرها بررسی شد که نتایج حاصل از آن (جدول ۳) نشانگر مستقل بودن ۳ متغیر است.

۳. انتخاب عوامل و تعیین سطح آنها

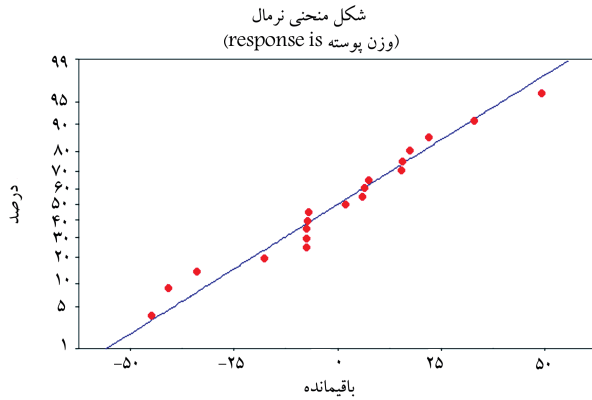
در تشکیل پسته در کوره های پیش گرم سه عامل دما، زمان ماندگاری، و ترکیب های شیمیایی اسلب -- شامل کربن، سیلیسیم، منگنز، منیزیم و غیره -- تأثیرگذارند. در بررسی این عوامل، با توجه به میزان اهمیت شان، ما از زمان ماندگاری اسلب در کوره، میزان اکسیژن ترکیبی برای سوخت کوره و ترکیب شیمیایی استفاده کردیم. از آنجا که ترکیب شیمیایی هر یک به نحوی خاص بر میزان اکسایش تأثیر می گذارند برای آن که همه این عوامل در نظر گرفته شود از فرمول کربن معادل استاندارد (ASM)^[۴] استفاده می شود:

$$CE = \%C + \%Mn/6 + \%Ni/15 + \%Cv/5 + \%Cu/13 + \%Mo/4$$

در جدول ۱ هر یک از مقادیر حدی عوامل ارائه شده است.

جدول ۲. اطلاعات آزمایش و مقادیر مشاهده شده‌ی متغیر پاسخ.

شماره آزمایش	شماره اجرا	مقادیر کد شده متغیرها			وزن پوسته
		X_3	X_2	X_1	
۱	۱۶	-۱	-۱	-۱	۲۳۰
۲	۳	-۱	-۱	۱	۱۶۰
۳	۶	-۱	۱	-۱	۳۶۵
۴	۸	۱	-۱	-۱	۲۰۰
۵	۹	-۱	۱	۱	۱۹۰
۶	۱	۱	-۱	۱	۱۱۰
۷	۱۲	۱	۱	-۱	۲۳۰
۸	۵	۱	۱	۱	۱۳۰
۹	۲	۰	۰	۰	۱۸۵
۱۰	۱۵	۰	۰	۰	۱۶۰
۱۱	۱۳	۰	۰	۰	۱۷۵
۱۲	۱۸	۰	۰	۰	۱۶۰
۱۳	۷	۰	۰	۰	۱۶۰
۱۴	۱۰	۰	۰	α	۱۸۰
۱۵	۱۹	۰	۰	$-\alpha$	۲۳۰
۱۶	۱۱	۰	α	۰	۱۹۰
۱۷	۱۷	۰	$-\alpha$	۰	۱۴۰
۱۸	۱۴	α	۰	۰	۱۹۰
۱۹	۴	$-\alpha$	۰	۰	۲۱۰

شکل ۲. نمودار احتمال نرمال مانده‌ها برای متغیر پاسخ.

۹. بررسی کیفیت مدل (نرمال بودن)

با این فرض که خطاها دارای توزیع نرمال با میانگین صفر و واریانس یکسان‌اند، نمودار احتمال نرمال مانده‌ها رسم می‌شود که در صورت نزدیکی نمودار مذکور به خط مستقیم می‌توان به کیفیت مدل پی برد. در ادامه با توجه به نمودار ایجاد شده توسط نرم‌افزار ۱۶ MINITAB (شکل ۲) می‌توان کیفیت مدل را مورد تأیید قرار داد.

۱۰. بررسی خمیدگی مدل

آزمون خمیدگی در نرم‌افزار SAS با استفاده از دستور Lackfit انجام، و سپس نتایج حاصل از آزمون مذکور توسط نرم‌افزار SAS ۹٫۲ آورده شده است. این دستور، آزمون زیر را مورد ارزیابی قرار می‌دهد:^[۱۰]

$$H_0 : E[y] = b_0 + b_1 X$$

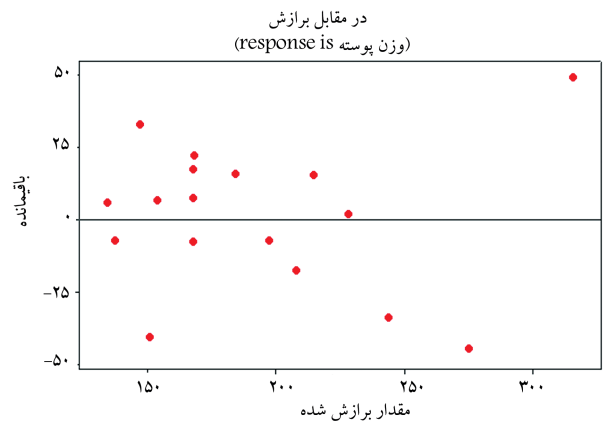
$$H_A : E[y] \neq b_0 + b_1 X$$

چنانچه مدل دارای خمیدگی باشد فرض صفر رد می‌شود و در غیر این صورت، مدل بدون مقادیر درجه ۲ دارای اعتبار است. نتایج این آزمون در نرم‌افزار SAS ۹٫۲ در جدول ۴ آورده شده است.

با توجه به مقدار فرض شده برای α ، و مقادیر P-VALUE استخراج شده

جدول ۴. نتیجه‌ی بررسی وجود خمیدگی در مدل.

$P > F$	آنالیز واریانس				منبع
	ارزش F	میانگین خطا	مجموع خطا	درجه‌ی آزادی	
۰٫۰۱۰	۴٫۷۹	۶۱۵۶٫۳۰	۳۶۹۳۸	۶	مدل
		۱۲۸۵٫۴۴	۱۵۴۲۵	۱۲	خطا
۰٫۰۱۱	۱۴٫۰۵	۱۸۶۱٫۹۱	۱۴۸۹۵	۸	میزان آزمون
		۱۳۲٫۵۰۰	۵۳۰٫۰	۴	خطای خالص
			۵۲۳۶۳	۱۸	خطای کل

شکل ۱. نمودار پراکنندگی خطای مشاهده شده در مقابل مقادیر متغیر پاسخ (وزن پوسته).

جدول ۳. ضریب همبستگی متغیرها.

X_3	X_2	X_1	ضریب همبستگی
۰	۰	۱	X_1
۰	۱	۰	X_2
۱	۰	۰	X_3

جدول ۵. تحلیل رگرسیون.

متغیر	درجه‌ی آزادی	ضریب	انحراف معیار	ارزش t	$P > t $
عرض از مبدا	۱	۱۶۷,۵۹۳۱۶	۱۵,۱۴۳۸۳	۱۱,۰۷	< ۰,۰۰۰۱*
X_1	۱	-۳۸,۰۰۶۳۴	۹,۱۷۳۳۹	-۴,۱۴	۰,۰۰۰۲۵*
X_2	۱	۲۱,۸۹۸۸۶	۹,۱۷۳۳۹	۲,۳۹	۰,۰۴۰۷*
X_3	۱	-۲۲,۵۹۷۳۳	۹,۱۷۳۳۹	-۲,۴۶	۰,۰۳۶۰*
$X_1 * X_2$	۱	-۱۴,۳۷۵۰۰	۱۱,۹۸۶۲۲	-۱,۲۰	۰,۲۶۱۰
$X_1 * X_3$	۱	۶,۸۷۵۰۰	۱۱,۹۸۶۲۲	۰,۵۷	۰,۵۸۰۳
$X_2 * X_3$	۱	-۱۴,۳۷۵۰۰	۱۱,۹۸۶۲۲	-۱,۲۰	۰,۲۶۱۰
$X_1 * X_1$	۱	۱۵,۳۲۵۹۷	۹,۱۷۴۴۵	۱,۶۷	۰,۱۲۹۲
$X_2 * X_2$	۱	۱,۱۸۷۳۲	۹,۱۷۴۴۵	۰,۱۳	۰,۸۹۹۹
$X_3 * X_3$	۱	۱۳,۵۵۸۶۴	۹,۱۷۴۴۵	۱,۴۸	۰,۱۷۳۶

* معنی دار در سطح $\alpha = ۰,۰۵$: هیچ‌یک از اثرات متقابل و درجه دوم معنی دار نیستند.

استفاده می‌شود. تابع رگرسیون براساس مقادیر کدگذاری شده (۱ و -۱) چنین تنظیم می‌شود:

$$Y = ۱۶۷,۵۹۳ - ۳۸,۰۰۶ * X_1 + ۲۱,۸۹۸ * X_2 - ۲۲,۵۹۷ * X_3$$

۱۳. به دست آوردن جواب‌های بهینه

در این مدل، X_1 نشان‌گر عامل کربن، X_2 نشان‌گر زمان، و X_3 نشان‌گر میزان اکسیژن ترکیبی با گاز است.

با توجه به مدل رگرسیون به دست آمده می‌توان مقادیر ورودی مؤثر را محاسبه کرد. هدف از این کار یافتن مقادیری است که میزان پوسته‌ی حاصل را در کم‌ترین سطح ممکن خود نگه دارد. مدل مذکور با توجه به محدودیت‌های موجود عبارت است از:

$$\text{Min } Y = ۱۶۷,۵۹۳ - ۳۸,۰۰۶ * X_1 + ۲۱,۸۹۸ * X_2 - ۲۲,۵۹۷ * X_3$$

$$-۱ \leq X_i \leq ۱; \quad i = ۱, ۲, ۳$$

$$y \geq ۰$$

مدل فوق توسط نرم‌افزار LINGO۱۱ حل شده و نتایج حاصله در جدول ۶ ارائه شده‌اند. مقادیر متغیرهای کدگذاری شده یعنی X_1 ، X_2 و X_3 در جدول ۶ نشان داده شده است. برای به دست آوردن مقادیر واقعی این متغیرها آنها را از حالت کدگذاری (۱ و -۱) خارج و نتایج را در جدول ۶ خلاصه می‌کنیم.

۱۴. نتیجه‌گیری

در این نوشتار با استفاده از طراحی آزمایش‌ها مشخص شد که عوامل مؤثر بر فرایند کاهش پوسته‌ها در کوره‌های پیش‌گرم عبارت‌اند از: کربن معادل، زمان و میزان اکسیژن ترکیبی. سپس کاربرد متدولوژی سطح پاسخ در مدل‌سازی و ایجاد رابطه بین متغیرهای ورودی مؤثر و متغیر سطح پاسخ در فرایند مورد مطالعه قرار گرفت. در این مرحله با استفاده از تابع رگرسیون یک رابطه‌ی خطی بین این متغیرها شکل گرفت و مقادیر آنها با بهره‌گیری از روش برنامه‌ریزی خطی تعیین شد.

استفاده از مدل‌های 2^{K-P} به دلیل نیاز به نمونه‌های کم‌تر و در عین حال بهبود شاخص R-Square را می‌توان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین روش‌های توسعه‌ی کاربرد متدولوژی سطح پاسخ در صنعت مورد توجه قرارداد، چرا که به‌طور هم‌زمان علاوه بر کاهش هزینه‌های سرسام‌آور نمونه‌گیری (که در بسیاری از موارد باعث تولید محصول نامنطبق می‌شود)، به دلیل استفاده از متغیرهای بیشتر، برآورد دقیق‌تری نیز از مدل رگرسیون مورد نظر ارائه خواهد داد.

جدول ۶. مقادیر بهینه‌ی حاصل از حل مدل رگرسیون.

X_3	X_2	X_1	Y
۱	-۱	۱	کد شده
۱/۱۱	۵	۰,۲۵۵	۸۵,۰۹۲ کد نشده

برای آزمون بدی برازندگی (جدول ۴) درمی‌یابیم که متغیر پاسخ دارای خمیدگی است ($\alpha = ۰,۰۵$).

۱۱. تجزیه و تحلیل آماری

در ادامه نتایج آماری طرح به همراه مدل رگرسیون برازش شده توسط نرم‌افزار SAS ۹/۲ برای متغیر پاسخ با در نظر گرفتن خمیدگی ارائه می‌شود. نتایج تحلیل واریانس در جدول ۵ ارائه شده است. با توجه به نتایج جدول تحلیل واریانس طرح عاملی ۳^۲ مشخص می‌شود که در سطح اطمینان ۹۵٪ عوامل زمان، کربن معادل و میزان اکسیژن ترکیبی بر فرایند تأثیرگذارند.

۱۲. مدل رگرسیون متغیر پاسخ

اولین گام در متدولوژی سطح پاسخ، یافتن یک رابطه‌ی تقریبی مناسب میان متغیرهای ورودی مؤثر و متغیر سطح پاسخ است. برای مدل‌سازی این رابطه از تابع رگرسیون

2. response surface methodology
3. the flux-cored arc welding
4. American society for material International

پانویس‌ها

1. design of experiments (DOE)

(References) منابع

1. Amiri, M., Mousakhani, M., Alaghebandha, M. and Saeedi, S.R., *DOE by RSM Approach*, 1st Ed. Chapter 2, Farhikhtegane Daneshgah Pub. Co., Tehran (2010).
2. Bahloul, R., Mkaddem, A., Dal Santo, Ph., Potiron, A. "Sheet metal bending optimization using response surface method, numerical simulation and design of experiments", *International Journal of Mechanical Sciences*, **48**(9), pp. 991-1003 (2006).
3. Amiri, M. and Salehiye sadeghiyani, S. "A methodology for optimizing statistical multi-response problems using goal programming", *Scientia Iranica*, **15**(3), pp. 389-397 (2008).
4. Yazdani, M., Aioobi, M. and Ghoroori, A. "Application of response surface methodology for recognition of effective factors on electroplating process", *Journal of Industrial Management Studies*, **8**(21), pp. 131-142 (2011).
5. Pine, T., Lee, M.M. and Jones, T.B. "Factors affecting torsional properties of box sections", *J. Ironmarking Steelmarking*, **25**(3), pp. 205-209 (1998).
6. Sathavornvichit, N., Bookkamana, P. and Plubin, B. "Central composite design in optimization of the factors of automatic flux cored arc welding for steel ST37", *proceedings of the 2nd IMT-GT Regional Conference on Mathematics, Statistics and Applications* University Sains Malaysia, Penang, pp. 13-15 (2006).
7. Nuorollsena, R. and Sultan Penah, H. "Offering a method for extracting D.M function and using it for the multi-purpose optimization within the framework of RSM", *International Journal Engineering Science*, **15**, pp. 221-233 (2003).
8. Zarei Hanzki, A., Shokoochi, A., Amade, A., "Adhesion of oxide scales on low carbon steels", *Journal of the College of Engineering*, **36**(1), pp.89-96 (2002).
9. Marklund, P.-O. and Nilsson, L. "Optimization of a car body component subjected to impact", *Structural and Multidisciplinary Optimization*, **21**(5), pp. 383-392 (2001).
10. Neter, J., Kutner, M.H., Wasserman, W., Nachtsheim, C. and Neter, J., *Applied Linear Statistical Methods*, 4th ed., McGraw-Hill, New york (1996).